
Veličina etničkih prostora u Bosni i Hercegovini (1991.) i njihova podjela po Daytonskome mirovnom ugovoru (1995.)

SASA MRDULJAŠ*

Sažetak

Od sredine 1991. sve veću ulogu u kontekstu strukturiranja nacionalnih statusa i odnosa u BiH dobivaju promišljanja o njezinoj (unutarnoj) političkoj podjeli na etničkom načelu. U sklopu tih promišljanja, pozivajući se na veličinu "vlastitih" etničkih prostora, vodstva su triju bosansko-hercegovačkih naroda formulirala i odgovarajuće, međusobno krajnje suprotstavljene, etno-teritorijalne zahtjeve. Tako su Srbi tvrdili da im pripada dvije trećine, Hrvati su zahtijevali trećinu, dok su Muslimani/Bošnjaci, u nemogućnosti artikulacije projekta uređenja BiH kao unitarne države, tražili polovinu BiH. Nakon svoga izravnoga uključivanja u pokušaje razrješenja bosansko-hercegovačke problematike, do čega dolazi početkom veljače 1992. međunarodna je zajednica poduprla mogućnost da neovisna BiH bude uređena kao složena država koju bi konstituirale, primarno na etničkom načelu, utemeljene teritorijalne jedinice. No, ispravno doživljavajući navedene zahtjeve kao pretjerane, pokušala je na što objektivniji način odrediti veličinu pojedinačnih etničkih teritorija kako bi i opseg predviđenih jedinica bio određen na što pravičniji način. U tom se smislu poslužila, uvjetno rečeno, etničkom kartom nastalom na temelju brojčanih većina pojedinih naroda po općinama BiH. Ta će karta nakon izbivanja rata u BiH (1992-95) imati sve manje značenje prilikom kreacije zemljovida unutarnje podjele BiH koje je međunarodna zajednica "nudila" zajedno sa svojim mirovnim planovima. No, kod većine promatrača bosansko-hercegovačke problematike upravo je spomenuta karta, umnogome zahvaljujući popularizaciji od strane međunarodne zajednice, doživljavana kao politički korektna osnova za određivanje opsega "nacionalnih jedinica" te kao prikladno mjerilo etno-teritorijalnih rezultata rata u BiH. Ti su pak doživljaji imali svoga utjecaja na međunacionalne odnose u BiH, na geopolitičke relacije unutar nje te čak i na onaj segment međunarodnih odnosa koji je bio determiniran bosansko-hercegovačkim prilikama. U priloženom radu, na temelju uvida u veličine pojedinačnih etničkih teritorija kako na razini bosansko-hercegovačkih općina tako i na razini cjelokupne BiH, autor konstatira da su (inicijalni) zahtjevi triju naroda po

* Saša Mrduljaš, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Centar Split.

pitanju veličine njihovih samoupravnih područja uistinu bili pretjerani, ali i da je karta kojom se rukovala međunarodna zajednica pružala pogrešan uvid u stvarnu veličinu pojedinačnih etničkih prostora u BiH. Sukladno tomu, niti se ta karta mogla opravdano doživljavati kao "politički korektna osnova" pri kreaciji etno-teritorijalnih cjelina niti se tu kartu može držati "adekvatnim mjerilom" etno-teritorijalnih rezultata rata u BiH.

Ključne riječi: etnički teritorij, Bosna i Hercegovina, Srbi, Hrvati, Muslimani/Bošnjaci, etno-teritorijalne podjele, etničko načelo, međunarodna zajednica

Uvod

Unatoč tomu što je nakon prvih demokratskih izbora u Bosni i Hercegovini (BiH), održanih krajem 1990., vlast u toj republici preuzela koalicija nacionalno-afirmativnih stranka, odnosno muslimanska/bošnjačka Stranka demokratske akcije (SDA), bosansko-hercegovačka Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) i Srpska demokratska stranka (SDS) (Herceg i Tomić, 1998.) ta je vlast u danim jugoslavenskim i bosansko-hercegovačkim okolnostima nužno morala biti disharmonična, nestabilna i nefunkcionalna. Ponajprije zbog različitih pristupa istih stranaka u odnosu na preustroj Jugoslavije, a time i status republika unutar nje. Po tom su pitanju, sukladno stavovima vlastitih nacionalnih centara bosansko-hercegovački HDZ i SDS imali krajnje suprotstavljene pozicije. Prvi se snažno zauzimao za konfederativno preoblikovanje Jugoslavije, dok se druga stranka zalagala za njezinu unitarizaciju i centralizaciju. Pokušavajući izbjeći sukob s partnerskim strankama te umanjiti mogućnost započinjanja hrvatsko-srpskoga sukoba na tlu BiH, SDA je pružao potporu rješenju koje je kombiniralo elemente obje opcije. No takav pristup SDA, uzimajući u obzir sam etnički sastav BiH dugoročno nije mogao stabilizirati bosansko-hercegovačke međunacionalne odnose. Naime, u toj su republici pripadnici dvaju najbrojnijih, u osnovi politički sukobljenih jugoslavenskih naroda zajedno predstavljali oko polovice stanovništva. Konkretno, od sveukupno 4,377.053 stanovnika (popis iz 1991.) u BiH je živjelo 760.872 ili 17,38% Hrvata, 1,366.104 ili 31,21% Srba, 1,902.956 ili 43,48% Muslimana/Bošnjaka (dalje: Bošnjaci), 242.682 ili 5,54% Jugoslavena te 104.439 ili 2,39% ostalih [Gelo i sur. (priredili), 1995.].

Tijekom 1991., u okolnostima konačnoga raspada Jugoslavije sve snažnije zaoštavanje bosansko-hercegovačkih međunacionalnih odnosa postupno postaje određeno različitim stavovima u pogledu budućnosti BiH. Srbi se izričito protive mogućoj bosansko-hercegovačkoj neovisnosti zalažući se za podjelu BiH na etničkom načelu. Hrvati u osnovi pružaju potporu njezinom osamostaljenju i cjelovitosti, ali je zamišljaju kao (kon)federativnu državu

koju bi konstituirale teritorijalno-samoupravne cjeline svakoga od triju naroda.¹ Temeljno pak bošnjačko opredjeljenje svodi se na potporu državnoj samostalnosti BiH te njezinoj transformaciji iz države triju suverenih i jednakopravnih naroda² u unitarnu tvorevinu (v. Filandra, 1998.; Kasapović, 2005.; Valenta, 1991.).

Srpsko i hrvatsko viđenje bosansko-hercegovačke budućnosti nužno je dovelo do očitovanja o tome koji bi prostori trebali pripasti svakomu od triju naroda u slučaju moguće, (unutarnje) podjele BiH. Bošnjačko pridruživanje tom očitovanju predstavljalo je alternativni vid političkoga djelovanja utemeljen na pretpostavci da u postojećim okolnostima nije moguće ostvariti projekt unitarne BiH. Takve koja bi u skladu s načelom “jedan čovjek – jedan glas” i očekivane, apsolutne bošnjačke brojčane nadmoći *de facto* funkcionirala kao bošnjačka nacionalna država.³ U svakom slučaju, Srbi su tvrdili da im pripada gotovo dvije trećine bosansko-hercegovačkoga teritorija (Vudvord, 1997.: 210), Hrvati su pretendirali na približno trećinu BiH (autorov proračun prema karti kod: Ivanović, 2000.: prilozi) dok su Bošnjaci tražili oko polovine njezine prostornosti (autorov proračun prema kartama kod: Valenta, 2000.: 46-47; Krmpotić i sur., 1998.: 296). Pritom se teritorijalne težnje svake od skupina pokušavalo legitimirati veličinom i rasporedom “njezinih” etničkih prostora. No, u sva tri slučaja, uz zahtjev za etničkim prostorima vlastitoga naroda izražavalo se i pretenzije prema velikom dijelu teritorija drugih zajednica sa svrhom uspostave što kompaktnije, time i funkcionalnije prostorne cjeline svoga naroda. Svakako, spomenuti megalomanski, maksimalistički teritorijalni prohtjevi dodatno su zaoštravali međunacionalne odnose u BiH i umanjivali mogućnost kompromisnoga rješenja bosansko-hercegovačke problematike.

¹ O spomenutom političkom stavu (bosansko-hercegovačkoga) HDZ-a vrlo uvjerljivo svjedoči prijedlog referendumska pitanja o državnoj neovisnosti BiH formuliran na sjednici središnjega odbora te stranke u Livnu 9. veljače 1992.: “Jeste li za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu, državnu zajednicu konstitutivnih i suverenih naroda hrvatskog, muslimanskog i srpskog u njihovim nacionalnim područjima (kantonima)?” Prema: Čekić, 1994.: 312.

² Vidjeti uvodni dio Ustava SR BiH (1974.) te članak 1., 2. i 282. kao i amandmane na spomenuti Ustav iz 1990. kod: *Ustavi...*, 1974.; *Amandmani...*, 1990.

³ U skladu sa spomenutim, zanimljivo je navesti sljedeću izjavu akademika Muhameda Filipovića (u predizbornoj razdoblju jednoga od čelnika SDA): “Mi smo imali elemente (Bošnjaci, S.M.) da izađemo iz cijele te drame balkanskog prostora izbjegavajući rat. Mi smo imali demografsku, kulturnu, intelektualnu i ekonomsku propulziju, mi smo postali ne samo najbrojnija nego i dominirajuća grupacija u BiH i vrlo značajan faktor u cijelom kontekstu regionalne politike, a to su sve elementi koji su u varijanti mirnog razvoja, bez obzira pod kakvim se okolnostima taj razvoj odvijao, bili za nas i radili za nas. Ja sam izračunao da bismo mi do 2001. godine, dakle do danas, bili u BiH 62% ukupnog broja stanovništva, bili bismo ekonomski jaki, pogotovo ako bi država donijela neke mjere restitucije imovine...” (*Dani*, 1. ožujka 2003.).

Osnova međunarodnoga pristupa unutarljivoj podjeli Bosne i Hercegovine

Međunarodna zajednica je neizravno utjecala na zbivanja u BiH tijekom (druge polovine) 1991. godine. Rezultat je to njezina općega, nakon otvorene velikosrpske agresije na Sloveniju i posebice Hrvatsku, intenziviranoga angažmana na razrješenju unutarjugoslavenskih odnosa. S obzirom na to da je bio afirmativan za proces stjecanja bosansko-hercegovačke državne neovisnosti, Hrvati i Bošnjaci su, polovinom listopada 1991., usmjerili BiH upravo u tom smjeru. No, postizanjem same državne neovisnosti nije se moglo apsolvirati, tada već izrazito eksplozivnu, bosansko-hercegovačku političku zbilju.

Suočivši se sa krajnje zaoštrenim međunacionalnim odnosima u BiH, međunarodna se zajednica početkom veljače 1992. izravno uključuje u bosansko-hercegovačka zbivanja. S namjerom da adekvatnim razrješenjem nacionalnih statusa i odnosa harmonizira međuetničke odnose u BiH te otkloni mogućnost izbijanja oružanih sukoba u toj zemlji. Djelujući i dalje afirmativno na proces njezina osamostaljenja, uz nastojanje na nepovredivosti bosansko-hercegovačkih državnih granica, međunarodna zajednica započinje i s djelovanjem koje je trebalo osigurati da buduća, neovisna BiH bude uređena kao složena država konstituirana od samoupravnih teritorijalnih jedinica triju naroda. Dakle, kao država koja bi, kako se u određenim krugovima držalo, dugoročno bila prihvatljiva brojčano manjinskim Srbima i Hrvatima. U tom smislu vrlo brzo uspijeva kreirati model (kon)federalivnoga uređenja BiH (Cutileirov plan) koji su, štoviše, 18. ožujka 1992. neformalno prihvatili predstavnici svih bosansko-hercegovačkih naroda. Iako je plan međunarodne zajednice, odbacivanjem od strane SDA, *de facto* propao već nakon tjedan dana (*Oslobođenje*, 26. ožujka 1992.: 5; *Slobodna Dalmacija*, 26. ožujka 1992.: 4), međunarodna zajednica ni nakon priznanja BiH, početkom travnja 1992. te izbijanja otvorene velikosrpske agresije na bosansko-hercegovačke Hrvate i Bošnjake – nije odustala od pokušaja uređenja BiH kao složene države konstituirane od, uvjetno rečeno, nacionalnih jedinica. To će biti konstantom njezine politike sve do dokončanja rata i uspostave “daytonske” BiH krajem 1995. godine.

Najosjetljivije pitanje s kojim se međunarodna zajednica suočila prilikom svoga djelovanja na (kon)federalizaciji BiH bilo je pitanje veličine i prostorne pozicioniranosti etno-teritorijalnih jedinica. Ono je umnogome nadilazilo utjecaj što su na narav međunacionalnih odnosa imale nesuglasice vezane uz raspodjelu vlasti između centralnih državnih tijela i predviđanih nacionalnih cjelina. Naime, kartografska su rješenja, zbog jednostavnosti uvida u njih, bila podložna gotovo općedruštvenim prosudbama. Kao takva vrlo su lako mogla dovesti do snažne senzibilizacije javnoga mnijenja te pridonijeti eksplozivnosti bosansko-hercegovačkih političkih prilika. Ako je htjela iz-

bjeći prikazani razvoj događaja i umanjiti konfliktnu dimenziju međuetničkih odnosa u BiH, međunarodna je zajednica morala odabrati i odgovarajući pristup podjele. Takav koji bi kod svakoga od triju naroda minimalizirao doživljaj vlastite zakinutosti kartografskim rješenjima te koji bi svestrano bio percipiran kao najprihvatljiviji. S obzirom na rečeno, u danim okolnostima i sama međunarodna zajednica prihvaća pristup po kojem veličina i teritorijalni raspored predviđanih “nacionalnih” jedinica ponajprije trebaju biti sukladni veličini i prostornom smještaju etničkih prostora svakoga od triju naroda. Dakle, prihvaća pristup koji je svakom od triju naroda prepuštao samoupravu tek nad “njegovim” etničkim prostorima te kojem se zbog toga nije moglo prigovoriti da je tendenciozan, odnosno da nije pravedan.

No da bi uopće mogla djelovati u skladu s naznačenim vidom etno-teritorijalne podjele, međunarodna je zajednica trebala odrediti što uopće smatra etničkim prostorom svakoga od triju bosansko-hercegovačkih naroda. Za razliku od vodstava tih naroda, koja su krajnje svojevoljno određivala etničke prostore svojih zajednica, a time i moguće okvire nacionalnih jedinica, međunarodna je zajednica pokušala odrediti veličinu etničkih teritorija što objektivnije. U tom se smislu poslužila podacima popisa stanovništva BiH iz 1991. godine. Zapravo, njegovim rezultatima izraženim po općinama BiH. I to tako što je prostornost svake od sto i četiri bosansko-hercegovačke općine⁴ ubrojila u etnički prostor onoga naroda koji je u pojedinoj općini imao relativnu ili apsolutnu brojčanu većinu (dalje: “proračun po općinama”).

Iz prikazanoga je proračuna proizišao rezultat po kojemu je od 51.183 km² bosansko-hercegovačkoga teritorija hrvatske etničke prostore činilo 20 općina koje su zauzimale 6.392 km² ili 12,49% teritorija BiH, bošnjačke etničke prostore činilo je 47 općina koje su zauzimale 22.386 km² ili 43,74% teritorija BiH dok je srpske etničke prostore činilo 37 općina koje su zauzimale 22.405 km² ili 43,77% teritorija BiH (*prilog 3*).⁵

Nesumnjivo da je u pogledu određivanja veličine etničkih prostora, a time i (inicijalnoga) razmatranja veličina “nacionalnih” jedinica pristup međunarodne zajednice, za razliku od egoističnih i megalomanskih pristupa vodstava triju naroda, polazio od etički opravdanoga stajališta. Ta je činjenica, kao i to da su se tijekom rata u BiH međunarodni posrednici involvirani

⁴ Šest općina koje su 1991. konstituirale grad Sarajevo (Centar, Ilidža, Novi Grad, Novo Sarajevo, Stari Grad, Vogošća) i koje su odreda imale bošnjačku većinu u priloženom radu promatramo kao jedinstvenu općinu Sarajevo.

⁵ U Cutileirovu planu stajalo je, uz ostalo, i sljedeće: “Uspostavit će se radna skupina koja će odrediti teritorije sastavnih jedinica na temelju nacionalnih načela i vodeći računa o gospodarskim, zemljopisnim i drugim kriterijima. Karta utemeljena na apsolutnoj ili relativnoj na većini u svakoj općini predstavljat će temelj rada radne skupine i biti će podređena samo amandmanima koji bi bili u skladu s gore navedenim kriterijima (karta je priložena izjavi).” Prema: *Slobodna Dalmacija*, 20. ožujka 1992.: 8.

u bosansko-hercegovačku problematiku umnogome koristili upravo tom kartom, utjecala na širu društvenu percepciju bosansko-hercegovačke problematike. Pridonijela je tomu da se spomenutu kartu te brojčane pokazatelje “vezane” uz nju naširoko doživljavalo kao stvarnu etničku kartu BiH i kao stvarne pokazatelje veličina etničkih teritorija u BiH; da se na temelju toga pristupa analiziralo etno-teritorijalne odnose u toj zemlji i izvlačilo odgovarajuće zaključke o njihovoj naravi; da se tu kartu i pokazatelje nerijetko držalo “politički korektnom osnovom” po kojoj bi, kad se već djeluje na unutarnjoj podjeli BiH na etničkom načelu, trebala biti izvedena ta podjela; da se na istoj osnovi analiziralo ratnim zbivanjima utvrđenu i u “daytonskoj” BiH zadržanu etno-teritorijalnu podjelu te iznosili sudovi o tome kako je pri toj podjeli prošao svaki od triju bosansko-hercegovačkih naroda itd.⁶

No, podrobnijom analizom lako se može ustanoviti da spomenutim pristupom, koliko god on bio etički motiviran, međunarodna zajednica niti je stekla niti je ponudila odgovarajući uvid u veličinu etničkih prostora triju naroda u BiH. Naime, granice bosansko-hercegovačkih općina nisu bile kreirane na temelju etničkih, nego na osnovu funkcionalnih, zemljopisnih, ekonomskih kriterija. Zato se rečenim pristupom međunarodne zajednice niti izbliza nije moglo doći do stvarnih pokazatelja o veličini hrvatskih, bošnjačkih, srpskih etničkih prostora, oblikovanih u složenim povijesnim zbivanjima na tlu BiH, a time niti do “politički korektne” unutarnje podjele BiH. Nasuprot tomu, eventualno, međunarodno ustrajavanje na podjeli koja bi se rukovođila “proračunom po općinama” i “etničkoj karti” nastaloj u skladu s njegovim rezultatima samo je moglo dodatno opteretiti međunacionalne odnose u BiH i usporiti proces pronalaženja prikladnoga političko-pravnoga rješenja za tu zemlju.

U vezi s spomenutim problemom, u nastavku rada ćemo: (1) predstaviti podatke o veličini etničkih prostora svakoga od triju naroda po popisu stanovništva BiH iz 1991.; utvrditi kakva je bila stvarna etničko-prostorna narav cjelina formiranih od bosansko-hercegovačkih općina razvrstanih na temelju brojčanih većina pojedinih nacionalnih skupina unutar njih; uputiti na povijesno-demografske uzroke koji su utjecali na raspored i veličinu etničkih prostora u BiH; (2) pružiti jezgrovit uvid u (etno) teritorijalna rješenja međunarodnih planova za BiH nastalih tijekom rata u njoj te pokazati podatke o političko-teritorijalnoj raspodjeli pojedinačnih etničkih prostora po Daytonskom mirovnom ugovoru, odnosno unutar “daytonske” BiH.

⁶ Vidjeti primjerice dokument Međunarodnoga foruma Bosna: *The Impact of the Devastation of Bosnia and Herzegovina* (2004.) Sarajevo.

Veličina etničkih prostora u Bosni i Hercegovini (1991.)

Po popisu stanovništva BiH iz 1991. najmanje prostorne jedinice posredovanjem kojih se moglo utvrditi prevladavajući etnicitet pojedinoga kraja nisu bile općine nego bosansko-hercegovačka naselja, tj. sela i gradovi. Praktično svako od 5.825 bosansko-hercegovačkih naselja imalo je relativnu ili apsolutnu većinu kojega od triju naroda BiH. U skladu s podacima koje je u vezi etničkoga sastava tih naselja pružao spomenuti popis, etničke bi prostore svakoga od triju naroda činio zbroj prostornosti (četvorni kilometri) naselja u kojima su ti narodi imali relativnu ili apsolutnu većinu te tim naseljima gravitirajućih nenaseljenih krajeva (dalje: "proračun po naseljima").

Na temelju prikazanoga pristupa izračunu veličine etničkih prostora triju naroda u BiH, posluživši se kartografskim prikazom etničko-većinski označenih naselja BiH po njezinim općinama [izvor: Gelo i sur. (priredili), 1995.], izradili smo etničku kartu za cjelokupnu BiH (v. prilog 4). Na toj su karti točno locirana sva pojedinačna naselja unutar bosansko-hercegovačkih općina te označena odgovarajućom "etničkom" bojom kako bi se znalo kojemu su od triju naroda, u skladu s načelom relativne ili apsolutne većine – "pripadala". Također, na istoj su karti tim naseljima gravitirajući nenaseljeni krajevi označeni odgovarajućim "etničkim" bojama. Zbroj "etničkih" boja naselja pojedinoga naroda te tim naseljima gravitirajućih nenaseljenih prostora, u vizualnom smislu pokazuje etničku sliku BiH. Kako bi se pak došlo do podataka o veličini svakoga od tako prikazanih etničkih prostora, poslužili smo se računalnim programom s pomoću kojega su za svaku općinu dobiveni podaci o veličini pojedinačnih etničkih prostora unutar nje.⁷ Na kraju, zbrojivši rezultate dobivene po općinama, dobili smo rezultate za cijelu BiH (v. prilog 1).

Dakle, prema prikazanom izračunu od 51.183 km² bosansko-hercegovačkoga teritorija, hrvatski su etnički prostori zauzimali 9,948.99 km² ili 19.44% BiH, bošnjački etnički prostori 14,550.98 km² ili 28.43% BiH dok su srpski etnički prostori zauzimali 26,683.03 km² ili 52.13% BiH. Svakako, predstavljeni podaci nemaju apsolutnu točnost. Nenaseljene se prostore može preraspodijeliti i ponešto drukčije. Držimo da je takvo što moguće tek u rasponu od maksimalno -1% do +1% teritorija "na štetu ili korist" veličine etničkoga prostora svakoga od triju naroda na razini BiH. U svakom slučaju, time se neće znatnije promijeniti pokazatelji ovdje prikazanoga proračuna.

⁷ Proračun je realiziran tako da se svaku etno-teritorijalno heterogenu općinu izdvojilo iz etničke karte BiH (koja je kreirana u računalnom programu "Paint") kako bi se utvrdilo od koliko se piksela (najmanja jedinica boje u "Paintu") sastoje boje koje označavaju etničke prostore pojedinih naroda unutar nje. Zatim je utvrđivan postotni odnos između različitih "etničkih boja" unutar svake od navedenih općina. U konačnici, po tom je postotku obavljena etnička razdioba prostornosti analiziranih općina u kontekstu njihovih veličina izraženih u četvornim kilometrima.

Svakako, na prikazani način definirani i kartografski oblikovani etnički prostori nisu nužno trebali biti jedinom mjerom konačnih veličina i prostornih rasporeda predviđanih nacionalnih jedinica. No u interesu stabilizacije nacionalnih odnosa u BiH sama je međunarodna zajednica prihvaćala “etnički princip” kao odlučujući “djelidbeni” kriterij. S obzirom na odabrano načelo, zapravo se trebalo podrazumijevati da za polaznu osnovu pri kreaciji nacionalnih jedinica “uzme” etničke prostore formirane “proračunom po naseljima”.

Kao što se iz priloženoga vidi, veličina teritorija formiranih od općina u kojima su pojedini bosansko-hercegovački narodi bili brojčanom većinom značajno se razlikovala od stvarne veličine njihovih etničkih prostora. Sukladno rečenom, teritoriji oblikovani posredstvom “proračuna po općinama” odreda su uključivali etničke prostore svih triju naroda (*tablice 1 i 2*). No u različitim, nerijetko i ekstremnim omjerima. Primjerice, unutar cjeline oblikovane od većinski bošnjačkih općina, bošnjački su etnički prostori obuhvaćali samo 50% teritorija. Nasuprot tomu, unutar cjeline oblikovane od većinski hrvatskih općina, hrvatski su etnički prostori zauzimali čak 79% teritorija. Također, dok je “jedinica” formirana od većinski bošnjačkih općina obuhvaćala 77% od ukupne veličine bošnjačkih etničkih prostora, unutar teritorija formiranoga od većinski hrvatskih općina nalazilo se 51% od ukupne veličine hrvatskih etničkih prostora.

Tablica 1: “Većinske općine” svakoga od triju naroda BiH i pojedinačni etnički prostori unutar njih

Većinski hrvatske općine BiH	km²	Udio unutar većinski hrvatskih općina BiH
Hrvatski etnički prostori	5.050,37	79,01
Bošnjački etnički prostori	700,46	10,96
Srpski etnički prostori	641,17	10,03
<i>Ukupno (12,49% BiH):</i>	<i>6.392,00</i>	<i>100,00</i>
Većinski bošnjačke općine BiH	km²	Udio unutar većinski bošnjačkih općina BiH
Hrvatski etnički prostori	3.349,97	14,96
Bošnjački etnički prostori	11.190,40	49,99
Srpski etnički prostori	7.845,63	35,05
<i>Ukupno (43,74% BiH):</i>	<i>22.386,00</i>	<i>100,00</i>
Većinski srpske općine BiH	km²	Udio unutar većinski srpskih općina BiH
Hrvatski etnički prostori	1.548,65	6,91
Bošnjački etnički prostori	2.660,12	11,87
Srpski etnički prostori	18.196,23	81,22
<i>Ukupno (43,77% BiH):</i>	<i>22.405,00</i>	<i>100,00</i>

Tablica 2: Raspored pojedinačnih etničkih prostora po “većinskim općinama” svakoga od triju naroda

Hrvatski etnički prostori	km²	Udio unutar cjeline hrvatskih etničkih prostora
Većinski hrvatske općine BiH	5.050,37	50,76
Većinski bošnjačke općine BiH	3.349,97	33,67
Većinski srpske općine BiH	1.548,65	15,57
Ukupno (19,44% bih):	9.948,99	100,00
Bošnjački etnički prostori	km²	Udio unutar cjeline bošnjačkih etničkih prostora
Većinski hrvatske općine BiH	700,46	4,81
Većinski srpske općine BiH	2.660,12	18,28
Većinski bošnjačke općine BiH	11.190,40	76,91
Ukupno (28,43% bih):	14.550,98	100,00
Srpski etnički prostori	km²	Udio unutar cjeline srpskih etničkih prostora
Većinski hrvatske općine BiH	641,17	2,40
Većinski bošnjačke općine BiH	7.845,63	29,40
Većinski srpske općine BiH	18.196,23	68,20
Ukupno (52,13% bih):	26.683,03	100,00

Svakako, osobito su dojmive razlike između podataka o udjelima hrvatske, srpske i bošnjačke zajednice unutar sveukupnoga stanovništva BiH po popisu iz 1991. i veličine etničkih prostora svake od tih zajednica dobivene “proračunom po naseljima” (*prilog 2*), osobito u pogledu Srba i Bošnjaka. Navedeni raskorak svoje glavno izvorište ima u povijesno uvjetovanim političko-demografskim pojavama na tlu današnje BiH tijekom osmanske dominacije te u demografskim trendovima koji su bili aktualni za trajanja socijalističke Jugoslavije.

U vremenu osmanske dominacije nad bosansko-hercegovačkim prostorom odvila su se dva bitna procesa za shvaćanje problematike o kojoj je riječ. Naime, već prilikom relativno brzo izvedenoga i većim ratnim okršajima neopterećenoga osmanskog osvajanja istočnoga i južnoga dijela današnje BiH (1463.) došlo je do znatnoga demografskog pustošenja osvojenih krajeva (Džaja, 1992.: 43-45.). No, prostore današnje sjeverne i zapadne BiH Osmansko je Carstvo steklo tek uz stogodišnji vojni napor. Rezultat je bio taj da su novostečeni prostori “dočekali” osmansku okupaciju praktički posve demografski opustošeni. Njihovo domicilno, katoličko/hrvatsko stanovništvo ili je stradalo u ratovima s Osmanlijama ili je porobljeno ili se iselilo (Mažuran, 1998.). Kako bi nanovo “oživjela” zauzete krajeve te ih učinila ekonomski isplativim osmanska ih vlast većinom naseljava pravoslavnim/srpskim stanovništvom iz istočne Hercegovine, zapadne Crne Gore i Sandžaka.⁸ Novopridošlim se življem uspjeva kolonizirati opustošene prostore. No njihova veličina te najčešće brdsko-planinska konfiguracija utječu na

⁸ O podrijetlu spomenutoga življa svjedoči govor kojim se služi, tj. novoštokavsko-ijekavski dijalekt kojemu je izvorište upravo u spomenutim krajevima (v. Brozović i Ivić, 1988.).

to da oni, unatoč kolonizaciji ostaju vrlo rijetko naseljeni. Gledano kroz prizmu bosansko-hercegovačkih etničkih odnosa, spomenuti je razvoj rezultirao razmjerno velikom rasprostranjenošću srpskih etničkih prostora unutar BiH ali i njihovom, najčešće vrlo skromnom naseljenošću. Nasuprot tomu, od strane Osmanskoga Carstva potaknut proces masovne islamizacije uglavnom domicilnoga, katoličkog/hrvatskog življa⁹ uglavnom se odvijao među stanovništvom gusto naseljenih krajeva uz doline rijeka i značajnije prometnice te među življem onodobnih gradskih središta. Tim prostorima susjedni, brdsko-planinski krajevi najčešće su ostajali umnogome kršćanski (katolici/Hrvati) ili su naseljavani kršćanima (uglavnom pravoslavnima/Srbima). Ujedno, nakon oslobođanja dijela današnje Hrvatske koji se nalazio pod Osmanlijama te nakon oslobođanja Srbije, muslimansko/bošnjačko stanovništvo tih krajeva, u onoj mjeri u kojoj pristiže u BiH, uglavnom naseljava ili već dominantno muslimanske/bošnjačke krajeve ili plodne doline rijeka ili krajeve uz osmanske granične utvrde (više o prikazanim seobenim procesima kod: Grafaenauer i sur., 1959.: 840-852).

Tijekom osmanske dominacije postavljena je samo svojevrsna osnova značajnim, popisom 1991. utvrđenim oscilacijama između udjela pojedinih etničkih zajednica u sveukupnom stanovništvu BiH i veličine njihovih etničkih prostora. Primjerice, one su bile daleko manje u vremenu austro-ugarske okupacije BiH 1878. godine. Na to upućuju rezultati prvoga cjelovitog popisa stanovništva te zemlje iz 1879. po kojima je u BiH bilo 42,83% pravoslavnih, 38,72%, muslimana te 18,14% katolika (Marić, 1996.: 20). Dodatno su pak umanjene demografskim procesima koji su se u BiH zbili tijekom austro-ugarske vladavine (1878.-1918.) kad dolazi do masovnoga iseljavanja muslimana u ostatke Osmanskoga Carstva te do znatnog useljavanja ponajprije katoličkoga, najčešće hrvatskoga življa iz drugih dijelova Monarhije. Ti su procesi uzrokovali da je do 1921. udio pravoslavnih u BiH iznosio 43,87%, muslimana 31,11%, a katolika 24,00% (Marić, 1996.: 89). Ti će etnički udjeli ostati aktualnima i nakon nastanka socijalističke Jugoslavije, odnosno sve do početka šezdesetih godina prošloga stoljeća. No, tada će započeti procesi koji će bitno utjecati na promjenu udjela pojedinih etničkih skupina u ukupnom stanovništvu. Bosansko-hercegovački Srbi i Hrvati masovno napuštaju BiH i sele uglavnom u pravcu svojih "matičnih" republika. S druge strane, Bošnjaci iz drugih dijelova Jugoslavije, uglavnom iz Sandžaka, masovno doseljavaju u BiH doživljavajući je kao vlastitu "matičnu" republiku. Jasno, ti su procesi utjecali na smanjivanje udjela Srba i Hrvata u BiH te na porast bošnjačkoga udjela u toj zemlji. Taj je realitet bivao dodatno osnažen iznimno visokim natalitetom unutar bošnjačke zajednice, kao i

⁹ Podatak da velika većina bosansko-hercegovačkih Bošnjaka govori, ili po tradiciji pripada, štokavskim dijalektima (mladi ikavski i istočno-bosanski, ijekavsko-šćakavski dijalekt) koje izvorno dijele samo sa susjednim katolicima/Hrvatima najuvjerljivije svjedoči o etničkoj pripadnosti njihovih predaka u vremenu koje je prethodilo islamizaciji (v. Brozović i Ivić, 1988.).

činjenicom što su njezini pripadnici u puno manjoj mjeri napuštali BiH od pripadnika susjednih dvaju naroda. No, promjene udjela pojedinih etničkih zajednica u ukupnom stanovništvu BiH po pravilu nisu dovodile i do promjene veličina njihovih etničkih prostora. Unatoč masovnom srpskom i hrvatskom iseljavanju iz većinskih naselja tih dviju zajednica, ta su ista naselja, iako izložena stalnome brojčanom slabljenju, uz određene iznimke i nadalje ostajala većinskim naseljima tih dviju zajednica. S druge strane, visok natalitet kod domicilnih bosansko-hercegovačkih Bošnjaka doveo je tek do toga da su njihova naselja postajala mnogoljudnijima. Osobito gradovi koji su uglavnom kontinuirano imali bošnjačku većinu. Također, ni doseljavanje bošnjačkoga življa iz drugih dijelova Jugoslavije nije promijenilo postojeće bosansko-hercegovačke etno-prostorne realitete. Velika većina toga življa također se naseljavala u gradove. Spomenuti demografski procesi u konačnici su doveli do upečatljive oscilacije između udjela pojedinih naroda u sveukupnom stanovništvu BiH i prostorne veličine njihovih etničkih prostora.

Međunarodni planovi za Bosnu i Hercegovinu u kontekstu unutarnje podjele njezinoga teritorija (1992.-1995.)

Od svoga uključivanja u pokušaje razrješenja bosansko-hercegovačke problematike, u veljači 1992. pa do dokončanja rata i uspostave “daytonske” BiH krajem 1995. međunarodna je zajednica kreirala ili sudjelovala u kreaciji sedam planova njezinoga unutarnjeg uređenja. Između većeg dijela tih planova nisu postojale izrazite političko-pravne razlike. No, u pitanju kartografskih rješenja, o kojima će biti riječi u nastavku teksta, međunarodni planovi za BiH nerijetko su se u bitnome razlikovali.

Cutileirov plan

Kao što je već istaknuto, Cutileirov plan, kreiran u ožujku 1992., predviđao je BiH kao (kon)federativnu tvorevinu triju, uvjetno rečeno, nacionalnih jedinica primarno formiranih od prostornosti općina u kojima su pojedini narodi imali brojčanu većinu po popisu iz 1991. godine. Po prvotnoj su inačici Cutileirova plana bila predviđena tek manja odstupanja od etničkoga načela u korist ostalih “konstituirajućih” kriterija.

Ipak, snažne sugestije, osobito s hrvatske strane, da se osim nacionalnoga principa, shvaćenoga u smislu brojčanih većina po općinama, dade veći značaj ostalim kriterijima ubrzo su naišle na razumijevanje kod međunarodne zajednice (Marković, 2000.: 39). U tom smislu, indikativna je sljedeća izjava tadašnjega predsjednika HDZ-a BiH Milenka Brkića: “Nakon te pete runde razgovora (16-18. ožujka 1992.), koja je bila, rekao bih, nepovoljna, na šestoj rundi (30-31. ožujka 1992.) uspjeli smo izbrisati tu kartu (nastalu u

skladu s brojčanim većinama pojedinih naroda po općinama BiH, S.M.) i dogovoriti se za novo ustavno ustrojstvo. Nova unutrašnja organizacija BiH ne temelji se samo na etničkim principima nego i na gospodarskim, demografskim, prirodnim, kulturnim, sakralnim, prometnim i ostalim načelima” (*Slobodna Dalmacija*, 23. kolovoza 1992.: 8-9).

No bošnjačkim odbijanjem plana, proizišlim iz nepomirljivosti prema složenom uređenju BiH, međunarodnim priznanjem njezine neovisnosti te izbijanjem otvorenoga rata, Cutileirov je plan izgubio svoje značenje za apsolviranje bosansko-hercegovačke problematike. Iako je formalno ostao aktualnim sve do kolovoza 1992., u njegovu “sklopu” nikada nije kreiran konkretan zemljovid unutarnje podjele BiH.

Vance-Owenov plan

Sljedeći pokušaj kad je međunarodna zajednica pokušala riješiti bosansko-hercegovački “slučaj” očitovao se posredstvom Vance-Owenova plana. Oblikovan je do kraja 1992., a prezentiran, zajedno s odgovarajućim zemljovidom u siječnju 1993. godine. Sam zemljovid neznatno je modificiran u ožujku 1993. godine. Po istom planu BiH je trebala biti unitarna, izrazito decentralizirana država koja bi se sastojala od deset provincija. Svojim “unitarnim” pristupom spomenuti se plan u bitnome razlikovao od ostalih međunarodnih planova afirmativnih za složeno unutarnje uređenje BiH.

Provincijalna raspodjela po Vance-Owenovu planu umnogome je imala biti zasnovana na načelu etničkih većina po bosansko-hercegovačkim općinama. Formalno provincije nisu zamišljane kao etničke autonomne cjeline, ali ih se u praksi doživljavalo upravo takvima. U skladu s brojčanim većinama unutar njih srpskima su smatrane provincije br. 2 (banjalučka), 4 (bijeljinska) i 6 (nevesinjska) (42,23% BiH); bošnjačkima br. 1 (bihaćka), 5 (tuzlanska), 9 (zenička) i faktički br. 7 (sarajevska) (31,90% BiH); hrvatskima br. 3 (posavska), 8 (mostarska) i 10 (travnička) (25,87% BiH) (Begić, 1997.: 116-120; Markešić, 2004.: 66-68). Ipak, hrvatsko-bošnjački oružani sukob, koji izbija početkom 1993. i koji je u bitnome bio potaknut podjednakim udjelom hrvatskoga i bošnjačkoga stanovništva u “hrvatskim” provincijama br. 8 i 10 doveo je do toga da ih se, početkom ožujka izričito definiralo kao “mješovite” (Krpmotić i sur., 1998.: 248).

Sam plan, iako prihvaćen od hrvatske i bošnjačke strane propada do kraja svibnja 1993. zbog srpskoga protivljenja i spremnosti međunarodne zajednice da uzimanjem u obzir političkih zahtjeva Srba, koji tada nadziru otprilike 66% teritorija BiH organiziranoga u Republiku Srpsku (RS), apsolvira bosansko-hercegovačku problematiku. Preciznije, uvažavanjem zahtjeva za polovinom bosansko-hercegovačkoga teritorija za srpsku jedinicu, za njezi-

nom teritorijalnom kompaktnošću te za ustrojem BiH kao (kon)federativne države (Owen, 1998.: 193-228).

Owen-Stoltenbergov plan/Akcijski plan Europske Unije

Novi pristup međunarodne zajednice konkretiziran je u Owen-Stoltenbergovu planu iz kolovoza 1993. godine. Po njemu je BiH trebala biti (kon)federativnom unijom triju, uvjetno rečeno nacionalnih republika od kojih bi, teritorijalno kompaktna srpska zauzimala 52,08%, bošnjačka 28,29% i hrvatska 16,59% teritorija BiH. Osim “nacionalnih” republika predviđana je i uspostava bošnjačko-srpske Oblasti Sarajevo koja bi zauzimala 3,00% BiH te bošnjačko-hrvatske gradske općine Mostar na 0,04% bosansko-hercegovačkoga teritorija. Prema inačici istoga plana, odnosno po Akcijskom planu EU iz prosinca 1993. za srpsku je jedinicu predviđeno 49%, za hrvatsku 17,5% i za bošnjačku, u osnovi 33,5% teritorija BiH (Begić, 1997.: 157-159). Pritom su uz oba plana u optjecaju bili i odgovarajući zemljovid. Za razliku od zemljovida kreiranih u kontekstu prethodnih planova, unutarnja podjela teritorija BiH po Owen-Stoltenbergovu i Akcijskom planu EU samo je periferno bila zasnovana na načelu etničkih većina po općinama. Nasuprot tomu, u bitnome je bila određena rezultatima rata, geostrateškim interesima suprotstavljenih strana i funkcionalnošću pretpostavljenih jedinica. Također, zemljovidi priloženi uz Akcijski plan EU nisu bili usklađeni s prethodno navedenim postotcima veličine svake od nacionalnih jedinica. Primjerice, hrvatska je jedinica kod prvotnoga zemljovida priloženoga uz taj plan zauzimala samo nekih 15,19%, dok je kod njegove modificirane inačice obuhvaćala otprilike 16,28% BiH (autorov proračun na temelju uvida u rečene zemljovide kod Sančević, 1998.: 208, 212). U sklopu tadašnjih pregovora vođenih pod okriljem međunarodne zajednice bilo je predviđeno da prilikom kreacije konačnoga razgraničenja srpska strana ustupi hrvatskoj onoliko teritorija koliko je potrebno da bi hrvatska republika obuhvaćala 17,5% BiH (Owen, 1998.: 289, 306). No, to se nikad nije dogodilo. Oba su plana propala zbog protivljenja bošnjačke strane. Ono je pak umnogome bilo motivirano njezinim vojnim uspjesima u tada aktualnom hrvatsko-bošnjačkom ratnom sukobu. Uz ostalo, ti su uspjesi prisilili hrvatsku stranu da početkom 1994. odustane od potpore uređenju BiH kao (kon)federativne unije, time i od uspostave hrvatske republike te da prihvati drukčiji oblik regulacije hrvatskoga političko-pravnoga statusa unutar te zemlje.

Federacija BiH

Posredovanjem međunarodne zajednice hrvatsko-bošnjački sukob dokončan je do ožujka 1994. uspostavom Federacije BiH (Wasingtonski sporazum). Formalno federativnom hrvatsko-bošnjačkom tvorevinom, a praktično

entitetom sa snažnim unitarnim potencijalom. Prilikom nastanka Federacije BiH (FBiH), u vremenu u kojem su kontrolirali otprilike 34% bosansko-hercegovačkoga teritorija, Hrvati su i Bošnjaci kreirali zemljovid po kojem je, ponajprije na temelju "općinskih" većina ista tvorevina imala obuhvaćati približno 58% BiH. U skladu s prethodno utvrđenim postotcima razdiobe, po kojima je srpska jedinica trebala zauzimati 49%, bošnjačka 33.5%, a hrvatska 17.5% BiH, međunarodna zajednica nije pružila potporu tom zemljovidu, nego je jasno dala do znanja da će pri kreaciji trajnoga rješenja za BiH taj entitet moći zauzimati isključivo 51% teritorija (Ivanović, 2000.: 233). U kontekstu unutarnje, administrativne podjele FBiH u konačnici će biti formirano deset kantona. Tri većinski hrvatska, pet većinski bošnjačkih i dva "mješovita". Onoliko koliko je FBiH kontrolirala teritorij BiH, granice su između kantona bile određene granicama pojedinih općina. No, veće značenje od unutarnje, administrativne podjele FBiH imala je podjela njezina teritorija na prostore pod kontrolom hrvatske vojne komponente Oružanih snaga BiH (OSBiH) / Hrvatskoga vijeća obrane (HVO) i pod kontrolom bošnjačke vojne komponente OSBiH / Armije BiH. Pritom je u "trenutku" nastanka FBiH HVO kontrolirao 13%, a Armija BiH 21% bosansko-hercegovačkoga teritorija. S obzirom na činjenicu da je vodstvo obaju naroda zadržalo političku kontrolu nad vlastitim vojnim formacijama, prostori pod nadzorom HVO-a i Armije BiH faktično su ostali politički autonomnim hrvatskim i bošnjačkim prostorima u BiH.

Plan Kontaktne skupine

Nakon uspostave FBiH unutar međunarodne se zajednice kratkotrajno kalkuliralo mogućnošću pridobivanja Srba na isti, federativni aranžman (Begić, 1997.: 165). S obzirom na to da su oni odbijali tu mogućnost, da nije bilo međunarodne spremnosti da ih se silom natjera na taj aranžman, međunarodna je zajednica dovedena u poziciju da ponudi novi oblik sveobuhvatnoga rješenja za BiH. U tom smislu, u njezino "ime" oformljena Kontaktna skupina (SAD, Rusija, Francuska, Velika Britanija i Njemačka) do srpnja je 1994. kreirala odgovarajući plan za BiH i zemljovid njezine unutarnje podjele.

Po planu Kontaktne skupine BiH je imala biti složenom državom formiranom od dvaju entiteta: FBiH i RS. Pritom bi prvi od njih zauzimao 49%, a drugi 48% teritorija BiH. Također je bila predviđena uspostava distrikta Sarajevo koji bi zauzimao 3% BiH i koji bi se nalazio pod upravom UN-a. S obzirom na to da je istodobno bila određena podjela teritorijalnih interesa u sarajevskom distriktu u omjeru dva naprema jedan u korist FBiH, planom je Kontaktne skupine FBiH *de facto* imala zauzimati 51%, a RS 49% BiH (v. Begić, 1997.: 208). Slično kao i kod Owen-Stoltenbergova i Akcijskoga plana EU i kod kreacije zemljovida Kontaktne skupine bitnu su ulogu imali

rezultati rata, geostrateški interesi i funkcionalni razlozi. Sam je plan, ponajprije zbog njegovih kartografskih rješenja odbila srpska strana. Pritom je na njihovu promjenu pokušala utjecati daljnjim vojnim osvajanjima ponajprije usmjerenim na bošnjačke prostore, odnosno prema Cazinskoj krajini i podrinjskim enklavama (Srebrenica, Žepa, Goražde).

Daytonska BiH

Odgovor na srpska vojna djelovanja, koja su rezultirala osvajanjem Srebrenice i Žepe (srpanj-kolovoz 1995.) došao je u vidu utemeljenja vojnoga savezništva Hrvatske i FBiH. U protuudaru Hrvatske vojske, HVO-a i Armije BiH, olakšanom zračnim udarima NATO-a na položaje Vojske RS, prostor pod srpskom kontrolom sveden je do početka listopada na manje od polovine teritorija BiH. Nakon što je postignuta podjela koju je držala adekvatnom za političko rješenje, međunarodna zajednica zaustavlja daljnja djelovanja HV-a i OS BiH (Bilt, 1999.: 171-172, 183; Holbrooke, 1998.: 198-199; Owen, 1998.: 399). Uslijedili su pregovori u Daytonu (SAD) koji su, na temelju plana Kontaktne skupine uspješno dokončani krajem studenoga 1995. godine. Time je BiH dobila novo, složeno unutarnje uređenje čiji je dio i njezina podjela na dva entiteta: RS i FBiH.

Daytonskim mirovnim sporazumom donekle je modificiran “ratni” zemljovid te je zamjenom pojedinih teritorija nastala konačna unutarnja podjela. Po njoj se pod HVO-om nalazilo otprilike 18,88%, pod Armijom BiH 32,74% a pod RS 48,38% BiH.¹⁰ Iz uvida u etno-prostorne karakteristike navedene, primarno iz ratnih djelovanja proizišle podjele moglo bi se istaknuti sljedeće, značajnije pokazatelje. Naime, iz usporedbe veličina etničkih prostora svake od triju zajednica (popis 1991.) s veličinom prostora koje su nakon uspostave “daytonske” BiH kontrolirali HVO, Armija BiH i RS uočava se približna postotna podudarnost uspoređivanih teritorija (*prilog 5*). S tim da je Armija BiH nadzirala nešto više bosansko-hercegovačkoga teritorija od veličine bošnjačkih, a HVO i RS nešto manje od veličine hrvatskih, odnosno srpskih etničkih prostora. Osim toga, sve su tri vojske kontrolirale podjednak postotak “vlastitih” etničkih teritorija, tj. Hrvati su nadzirali 61%, Bošnjaci 62% i Srbi 68% svojih etničkih prostora. No, između dijelova BiH pod HVO-om, Armijom BiH i RS postojala je bitna razlika u pogledu udjela koje su unutar tih teritorija imali etnički prostori “matičnih” naroda. Tako su unutar teritorija pod Armijom BiH bošnjački etnički prostori zauzimali 54%, unutar dijela BiH pod HVO-om hrvatski su etnički prostori zauzimali 63% dok su unutar okvira RS srpski etnički prostori zauzimali 73% teritorija. Na

¹⁰ Brojčani rezultati u potpoglavlju “Daytonska BiH” proizišli su iz kompjuterskoga proračuna zasnovanoga na priloženoj etničkoj karti BiH s označenim linijama razdvajanja između prostora pod kontrolom HVO-a, Armije BiH i RS (*prilog 5*).

kraju, zanimljivo je navesti da iz usporedbe veličina etničkih prostora triju naroda koji su tijekom njihovih međusobnih sukoba dospjeli pod kontrolu “protivničke strane” proizlazi da je srpsko-bošnjački sukob dokončan uz podjednake srpske i bošnjačke teritorijalne dobitke i gubitke, da je iz hrvatsko-srpskoga sukoba hrvatska strana izišla sa dvostruko većim teritorijalnim dobitcima te da je bošnjačko-hrvatski sukob dokončan izrazitim teritorijalnim gubitcima hrvatske, odnosno teritorijalnim dobitcima bošnjačke strane (*tablice 3 i 4*).

Tablica 3: Dijelovi “daytonske” BiH (1995.) pod kontrolom HVO-a, Armije BiH i RS te pojedinačni etnički prostori unutar njih

Dio BiH pod HVO-om	km²	Udio unutar dijela BiH pod HVO-om
Hrvatski etnički prostori	6.091,78	63,04
Bošnjački etnički prostori	511,19	5,29
Srpski etnički prostori	3.060,38	31,67
<i>Ukupno</i> (18,88% BiH):	9.663,35	100,00
Dio BiH pod Armijom BiH	km²	Udio unutar dijela BiH pod Armijom BiH
Hrvatski etnički prostori	2.265,59	13,52
Bošnjački etnički prostori	9.025,49	53,86
Srpski etnički prostori	5.466,23	32,62
<i>Ukupno</i> (32,74% BiH):	16.757,31	100,00
Republika Srpska	km²	Udio unutar Republike Srpske
Hrvatski etnički prostori	1.591,62	6,43
Bošnjački etnički prostori	5.014,30	20,25
Srpski etnički prostori	18.156,42	73,32
<i>Ukupno</i> (48,38% BiH):	24.762,34	100,00

Tablica 4: Raspored pojedinačnih etničkih prostora po dijelovima “daytonske” BiH (1995.) pod kontrolom HVO-a, Armije BiH i RS

Hrvatski etnički prostori	km²	Udio unutar cjeline hrvatskih etničkih prostora
Dio BiH pod HVO-om	6.091,78	61,23
Dio BiH pod Armijom BiH	2.265,59	22,77
Republika Srpska	1.591,62	16,00
<i>Ukupno</i> (19,44% BiH):	9.948,99	100,00
Bošnjački etnički prostori	km²	Udio unutar cjeline bošnjačkih etničkih prostora
Dio BiH pod HVO-om	511,19	3,51
Dio BiH pod Armijom BiH	9.025,49	62,03
Republika Srpska	5.014,30	34,46
<i>Ukupno</i> (28,43% BiH):	14.550,98	100,00
Srpski etnički prostori	km²	Udio unutar cjeline srpskih etničkih prostora
Dio BiH pod HVO-om	3.060,38	11,47
Dio BiH pod Armijom BiH	5.466,23	20,49
Republika Srpska	18.156,42	68,04
<i>Ukupno</i> (52,13% BiH):	26.683,03	100,00

Zaključak

Raspored i veličina etničkih prostora triju naroda u BiH, tj. Hrvata, Bošnjaka i Srba imali su izrazit utjecaj na njihove političke pozicije i međusobne odnose. S obzirom na rečeno, za shvaćanje tih pozicija i odnosa bitno je poznavanje etno-teritorijalnih realiteta u BiH. Unatoč tomu što je BiH u razdoblju 1992-95. dospjela u samo središte međunarodne pozornosti, predodžbe o etno-teritorijalnim odnosima unutar nje gotovo su trajno ostale izrazito sužene. Umnogome zbog toga što su se temeljile na “etničkoj karti” formiranoj na temelju broječnih većina pojedinih naroda po bosansko-hercegovačkim općinama (popis 1991), odnosno po administrativnim cjelinama koje nisu bile utemeljene na etničkom nego na funkcionalnim, zemljopisnim, gospodarskim načelima. Popularizaciji spomenute karte, po kojoj su hrvatski etnički prostori zauzimali 12%, bošnjački 44%, a srpski 44% BiH – na svoj je način pridonijela i sama međunarodna zajednica njezinim korištenjem tijekom svojih pokušaja apsolviranja bosansko-hercegovačke problematike.

Odgovarajuću “sliku” o rasporedu i veličini etničkih prostora triju naroda u BiH moglo se dobiti tek posredstvom uvida u etničku kartu kreiranu na temelju broječnih većina pojedinih naroda po najmanjim prostorno-demografskim jedinicama u BiH, tj. njezinim naseljima i tim naseljima gravitirajućim nenaseljenih krajeva. Po toj, u radu priloženoj karti, koja pruža vizualni uvid u raspored etničkih teritorija triju naroda u BiH, hrvatski su etnički prostori zauzimali otprilike 20%, bošnjački oko 28%, a srpski 52% bosansko-hercegovačke prostornosti.

Ratna zbivanja u BiH (1992-95), posebice svestrano provođena “etnička čišćenja” te zbjegovi stanovništva pred protivničkim vojskama u bitnome su pridonijeli promjeni etno-teritorijalnih rasporeda u toj zemlji. S obzirom na to da nakon povratka mira i uspostave “daytonske” BiH (1995.) nije došlo do znatnijega povratka protjeranoga i izbjegloga življa, može se, uz ostalo, zaključiti da je ratom uzrokovana trajna “etno-lokacijska” redefinicija unutar BiH. S druge strane, predratne veličine etničkih prostora triju naroda uglavnom su ostale podjednake veličinama prostora koje su Hrvati, Bošnjaci i Srbi kontrolirali nakon uspostave “daytonske” BiH. Konkretno, pod HVO-om se nalazilo 19%, pod Armijom BiH 33% BiH, a pod RS 48% BiH. Gledano kroz spomenuti, kvantitativni kontekst, koji ne može biti jedinim mjerilom teritorijalnih rezultata rata u BiH, može se ustvrditi da u konačnici ratni sukobi nisu doveli niti do znatnijeg sužavanja niti do znatnijega širenja, uvjetno rečeno teritorijalnoga okvira bilo kojega od triju bosansko-hercegovačkih naroda.

Prilog 1: Veličine etničkih prostora po općinama BiH

Općina	km ²	Hrvati			Srbi			Muslimani/Bošnjaci		
		km ²	km ² %	st %	km ²	km ² %	st %	km ²	km ² %	st %
Sarajevo	486	7,48	1,54	8,0	311,33	64,06	27,8	167,19	34,40	49,4
Banovići	176	-	-	2,1	37,95	21,56	17,0	138,05	78,44	72,1
Banja Luka	1.232	215,11	17,46	14,8	1.000,87	81,24	54,6	16,02	1,30	14,6
Bihac	689	63,73	9,25	7,9	355,94	51,66	17,9	269,33	39,09	66,1
Bijeljina	734	-	-	0,5	707,14	96,34	59,2	26,86	3,66	31,2
Bileća	633	-	-	0,3	590,72	93,32	80,0	42,28	6,68	14,7
Bratunac	293	-	-	0,1	168,01	57,34	34,1	124,99	42,66	64,1
B. Dubica	499	-	-	1,5	492,26	98,65	68,7	6,74	1,35	20,4
B. Grad.	762	32,39	4,25	5,7	651,12	85,45	59,6	78,49	10,30	26,4
B. Krupa	780	-	-	0,2	478,22	61,31	23,7	301,78	38,69	73,9
B. Brod	234	98,05	41,90	41,0	120,83	51,64	33,4	15,12	6,46	12,0
B. Novi	554	-	-	1,0	479,15	86,49	60,2	74,85	13,51	33,7
B. Petrovac	853	-	-	0,3	809,92	94,95	74,9	43,08	5,05	21,0
B. Šamac	219	117,84	53,81	44,7	98,31	44,89	41,3	2,85	1,30	6,8
B. Grahovo	780	77,61	9,95	2,7	702,39	90,05	94,9	-	-	0,1
Brčko	493	208,88	42,37	25,4	164,02	33,27	20,7	120,10	24,36	44,1
Breza	83	5,78	6,96	4,9	9,04	10,89	12,3	68,18	82,15	75,5
Bugojno	366	66,54	18,18	34,2	88,28	24,12	18,5	211,18	57,70	42,0
Busovača	145	93,44	64,44	48,2	1,90	1,31	3,3	49,66	34,25	44,8
Cazin	381	-	-	0,2	10,63	2,79	1,2	370,37	97,21	97,3
Čajniče	275	-	-	0,1	173,42	63,06	52,6	101,58	36,94	44,9
Čapljina	249	174,67	70,15	53,7	19,65	7,89	13,5	54,68	21,96	27,5
Čelinac	365	12,19	3,34	0,4	345,55	94,67	88,5	7,26	1,99	7,7
Čitluk	181	181,00	100,00	98,3	-	-	0,1	-	-	0,7
Derventa	516	252,99	49,03	38,9	236,64	45,86	40,6	26,37	5,11	12,5
Doboj	684	88,45	13,65	12,9	450,13	65,09	38,8	145,42	21,26	40,1
D. Vakuf	338	39,51	11,69	2,8	198,64	58,77	38,8	99,85	29,54	55,0
Drvar	950	-	-	0,2	950,00	100,00	97,0	-	-	0,2
Foča	1.270	-	-	0,2	495,81	39,04	45,2	774,19	60,96	51,3
Fojnica	308	225,36	73,17	40,6	-	-	1,0	82,64	26,83	49,2
Gacko	736	-	-	0,3	475,60	64,62	61,7	260,40	35,38	35,8
Glamoč	1.096	1,86	0,17	1,5	1.055,56	96,31	79,0	38,58	3,52	17,9
Goražde	383	-	-	0,2	77,83	20,32	26,2	305,17	79,68	70,0
G. Vakuf	402	208,88	51,96	42,5	-	-	0,4	193,12	48,04	55,8
Gračanica	387	-	-	0,2	198,26	51,23	22,9	188,74	48,77	72,0
Gradačac	405	100,28	24,76	15,2	147,50	36,42	19,8	157,22	38,82	59,8
Grude	218	218	100,00	99,1	-	-	0,1	-	-	0,0
Hadžići	273	1,80	0,66	3,1	24,65	9,03	26,3	246,55	90,30	63,6
Han P.	342	-	-	0,1	244,60	71,52	57,9	97,40	28,48	40,1
Ilijaš	284	27,26	9,60	6,9	130,08	45,80	45,0	126,66	44,60	42,0
Jablanica	289	123,81	42,84	18,1	-	-	4,0	165,19	57,16	71,7
Jajce	398	144,75	36,37	35,1	109,49	27,51	19,2	143,76	36,12	38,6
Kakanj	462	156,90	33,96	29,6	34,41	7,45	8,8	270,69	58,59	54,6
Kalesija	272	-	-	0,1	88,78	32,64	18,3	183,22	67,36	79,3
Kalinovik	732	-	-	0,4	395,50	54,03	60,6	336,50	45,97	36,8
Kiseljak	165	99,81	60,49	51,9	-	-	3,1	65,19	39,51	40,5
Kladanj	325	-	-	0,2	112,87	34,73	24,6	212,13	65,27	72,3
Ključ	850	-	-	0,9	692,92	81,52	49,5	157,08	18,48	47,3
Konjic	1.101	173,63	15,77	26,2	180,34	16,38	15,1	747,03	67,85	54,3
Kotor V.	574	137,99	24,04	29,0	296,47	51,65	38,1	139,54	24,31	30,1
Kreševo	149	121,35	81,44	70,0	-	-	0,5	27,65	18,56	22,7
Kupres	622	217,95	35,04	39,6	394,97	63,50	50,6	9,08	1,46	8,3
Laktaši	387	15,48	4,00	8,6	371,52	96,00	81,0	-	-	1,4
Livno	994	809,12	81,40	72,2	171,56	17,26	9,6	13,32	1,34	14,3
Lopare	429	19,09	4,45	3,9	300,52	70,05	56,1	109,39	25,50	36,9

Općina	km ²	Hrvati			Srbi			Muslimani/Bošnjaci		
		km ²	km ² %	st %	km ²	km ² %	st %	km ²	km ² %	st %
Lukavac	350	5,99	1,71	3,8	142,94	40,84	21,3	201,07	57,45	66,7
Ljubinje	326	9,78	3,00	0,9	306,44	94,00	89,8	9,78	3,00	8,0
Ljubuški	289	280,04	96,90	92,2	-	-	0,2	8,96	3,10	5,6
Maglaj	384	68,97	17,96	19,3	224,03	58,34	30,7	91,00	23,70	45,1
Moldriča	297	138,61	46,67	27,5	139,89	47,10	35,2	18,50	6,23	29,1
Mostar	1.300	552,11	42,47	34,0	261,43	20,11	18,8	486,46	37,42	34,6
Mrkonjić	679	14,46	2,13	7,8	629,37	92,69	76,9	35,17	5,18	11,9
Neum	230	213,30	92,74	87,7	12,26	5,33	4,8	4,44	1,93	4,4
Nevesinje	923	13,20	1,43	1,5	776,24	84,10	74,1	133,56	14,47	22,9
N.Travnik	232	109,25	47,09	39,6	8,58	3,70	13,3	114,17	49,21	37,9
Odžak	205	139,69	68,14	54,4	53,50	26,10	18,9	11,81	5,76	20,7
Olovo	408	54,18	13,28	3,8	93,68	22,96	18,8	260,14	63,76	74,9
Orašje	166	107,63	64,84	75,1	54,27	32,69	14,9	4,10	2,47	6,7
Pale	555	-	-	0,8	429,46	77,38	69,0	125,54	22,62	26,7
Posušje	372	372,00	100,00	99,0	-	-	0,1	-	-	0,0
Prijedor	834	113,84	13,65	5,6	497,98	59,71	42,3	222,18	26,64	43,9
Prnjavor	631	13,63	2,16	3,7	579,19	91,79	71,2	38,18	6,05	15,2
Prozor	477	318,54	66,78	62,0	5,68	1,19	0,2	152,78	32,03	36,6
Rogatica	664	-	-	0,1	385,78	58,10	38,2	278,22	41,90	60,1
Rudo	344	-	-	0,0	235,81	68,55	70,4	108,19	31,45	27,1
Sanski M.	984	92,79	9,43	7,2	697,46	70,88	42,1	193,75	19,69	46,7
Skender V.	360	96,66	26,85	24,6	257,26	71,46	68,3	6,08	1,69	5,5
Sokolac	723	-	-	0,1	469,95	65,00	68,5	253,05	35,00	30,2
Srbac	447	-	-	0,6	438,60	98,12	88,7	8,40	1,88	4,3
Srebrenica	527	-	-	0,1	126,37	23,98	22,7	400,63	76,02	75,2
Srebrenik	249	32,32	12,98	6,7	39,14	15,72	13,0	177,54	71,30	74,6
Stolac	541	221,92	41,02	33,1	157,59	29,13	21,0	161,49	29,85	43,4
Šekovići	195	-	-	0,1	189,31	97,08	93,8	5,69	2,92	3,4
Šipovo	470	-	-	0,2	450,54	95,86	79,2	19,46	4,14	19,0
Široki B.	388	388,00	100,00	98,9	-	-	0,5	-	-	0,0
Teslić	846	69,71	8,24	15,9	680,10	80,39	55,1	96,19	11,37	21,4
Tešanj	223	56,35	25,27	18,4	11,15	5,00	6,3	155,50	69,73	72,1
Tomislav.	967	924,74	95,63	86,6	26,30	2,72	1,9	15,96	1,65	10,5
Travnik	563	171,26	30,42	36,9	106,19	18,86	11,0	285,55	50,72	45,0
Trebinje	1.205	182,68	15,16	4,0	978,94	81,24	68,9	43,38	3,60	18,0
Tmovo	451	-	-	0,2	166,74	36,97	29,5	284,26	63,03	68,5
Tuzla	307	150,65	49,07	15,5	64,25	20,93	15,4	92,10	30,00	47,6
Ugljevik	199	-	-	0,2	138,21	69,45	56,5	60,79	30,55	40,0
Vareš	356	210,25	59,06	40,6	64,23	18,04	16,4	81,52	22,90	30,2
V. Kladuša	304	-	-	1,4	27,06	8,90	4,3	276,94	91,10	91,3
Visoko	242	17,18	7,11	4,1	29,60	12,23	16,2	195,22	80,67	74,5
Višegrad	448	-	-	0,2	206,17	46,02	31,8	241,83	53,98	63,5
Vitez	156	73,65	47,21	45,5	4,10	2,63	5,4	78,25	50,16	41,3
Vlasenica	532	-	-	0,1	285,26	53,62	42,3	246,74	46,38	55,2
Zavidovići	540	114,26	21,16	13,3	195,86	36,27	20,4	229,88	42,57	59,8
Zenica	500	29,40	5,88	15,5	83,10	16,62	15,4	387,50	77,50	55,2
Zvornik	500	-	-	0,2	244	48,80	38,0	256	51,20	59,2
Žepče	210	46,37	22,08	39,6	40,49	19,28	9,9	123,14	58,64	47,1
Živinice	281	6,60	2,35	7,3	17,23	6,13	6,4	257,17	91,52	80,3
	51.183	9.948,99	19,44	17,4	26.683,03	52,13	31,2	14.550,98	28,43	43,5

Objašnjenje tablice (prilog 1):

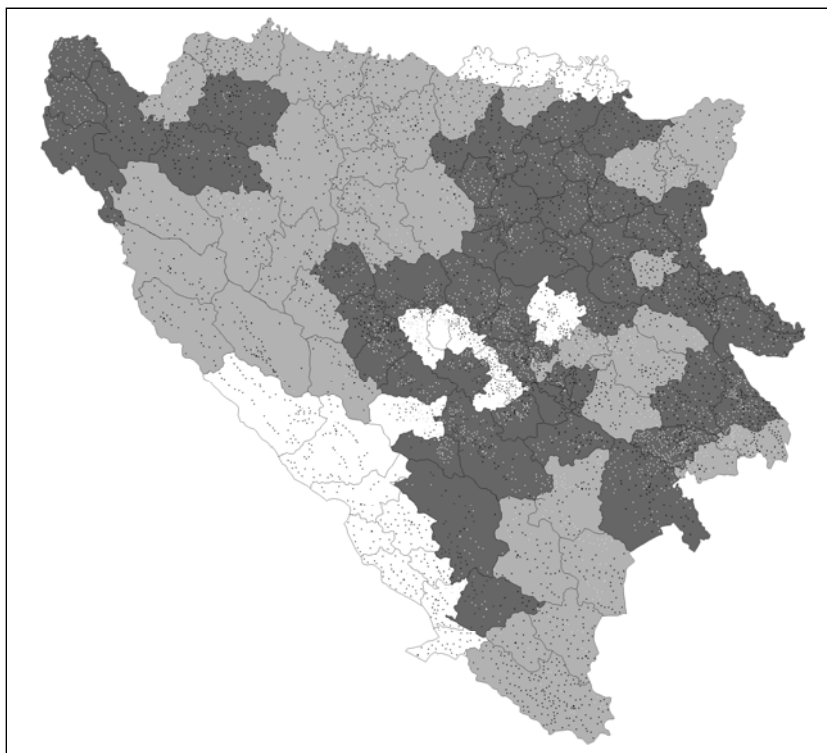
1. prvi stupac – općine BiH; 2. drugi stupac – veličina općina BiH u četvornim kilometrima; 3. treći, šesti, deveti stupac – veličina etničkih prostora u četvornim kilometrima svakoga od triju naroda po općinama BiH; 4. četvrti, sedmi, deseti stupac – postotna veličina etničkih prostora u četvornim kilometrima svakoga od triju naroda po općinama BiH; 5. peti, osmi, jedanaesti stupac – udio svakoga od triju naroda u ukupnom stanovništvu općina BiH; 6. dno tablice – podatci za cjelokupnu BiH.

Prilog 2: Usporedba veličina etničkih teritorija unutar BiH

BiH	% stanovn.	% većin-opć.	% etn-terit.	% "dayt." BiH
Hrvati	17,38	12,49	19,44	18,88%
Srbi	31,21	43,77	52,13	48,38%
Muslimani/Bošnjaci	43,48	43,74	28,43	32,74%

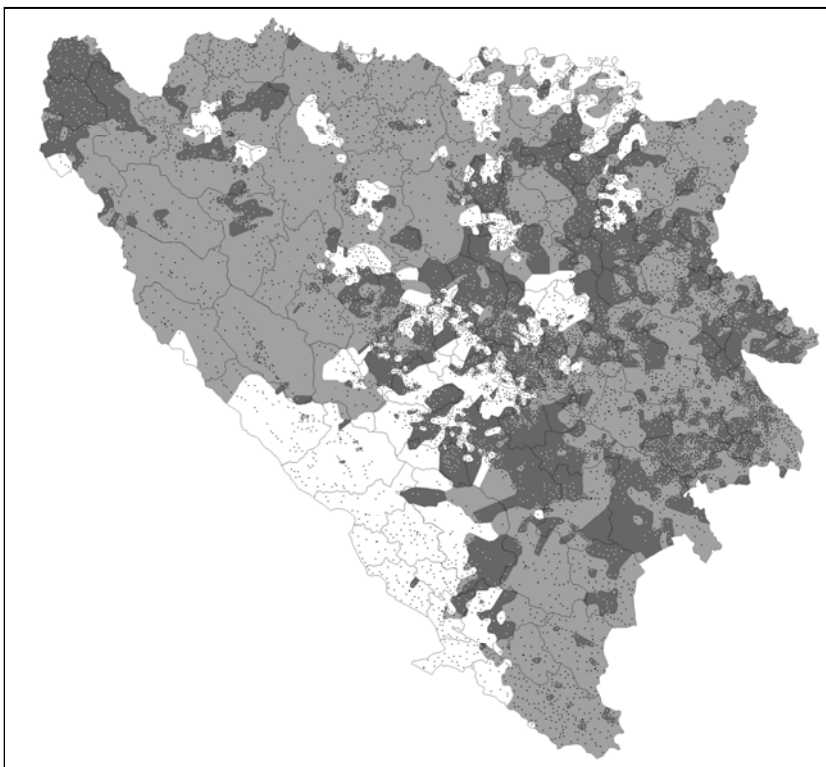
Objašnjenje tablice (prilog 2):

1. drugi stupac – udio svakoga od triju naroda u ukupnom stanovništvu BiH (1991);
 3. treći stupac – postotna veličina teritorija sastavljenih od općina BiH u kojima je pojedini narod imao većinu; 4. četvrti stupac – postotna veličina etničkih prostora svakoga od triju naroda; 5. peti stupac – postotna veličina prostora pod kontrolom HVO-a, Armije BiH i RS.

Prilog 3: Općine Bosne i Hercegovine raspodijeljene po etničkim većinama unutar njih (1991.)

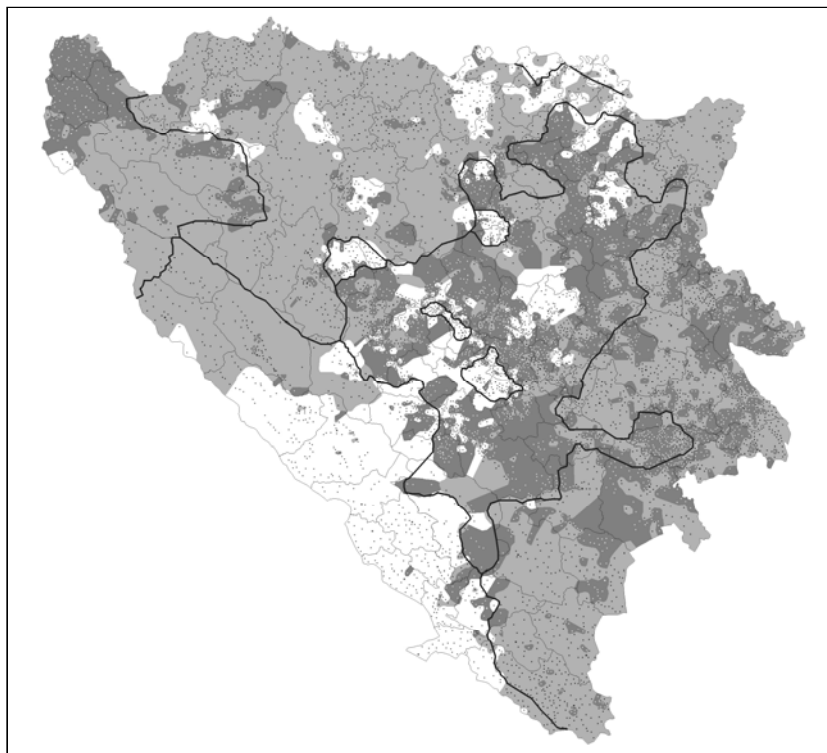
Linije – vanjske granice BiH i granice bosansko-hercegovačkih općina; točke – naselja BiH; bijelo – općine s hrvatskom većinom; sivo – općine sa srpskom većinom; tamno – općine s muslimanskom/bošnjačkom većinom. Kartu izradio dr. sc. Saša Mrduljaš prema podacima: Gelo i sur. (priredili), 1995.

Prilog 4: Etnička karta Bosne i Hercegovine (1991.)

Linije – vanjske granice BiH i granice bosansko-hercegovačkih općina;
točke – naselja BiH; bijelo – hrvatski etnički prostori; sivo – srpski etnički
prostori; tamno – muslimanski/bošnjački etnički prostori. Kartu izradio dr.
sc. Saša Mrduljaš prema podacima: Gelo i sur. (priredili), 1995.

Prilog 5: Dijelovi “daytonske” Bosne i Hercegovine (1995.) pod kontrolom HVO-a, Armije BiH i RS

Linije – vanjske granice BiH i granice bosansko-hercegovačkih općina; točke – naselja BiH; bijelo – hrvatski etnički prostori; sivo – srpski etnički prostori; tamno – muslimanski/bošnjački etnički prostori; pune linije – linije razgraničenja između dijelova BiH pod kontrolom Hrvatskoga vijeća obrane, Armije BiH i Republike Srpske. Etničku kartu izradio dr. sc. Saša Mrduljaš prema podacima: Gelo i sur. (priredili), 1995.

Literatura

- Amandmani LIX – LXXX na Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, 1990: Novinsko-izdavačka organizacija Službeni list SRBiH, Sarajevo
- Begić, Kasim I., 1997: Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma 1991-1996., Bosanska knjiga, Sarajevo
- Bilt, Karl, 1999: Zadatak mir, Radio B92, Beograd
- Brozović, Dalibor, Ivić, Pavle, 1988: Jezik srpskohrvatski / hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski, Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb
- Čekić, Smail, 1994: Agresija na Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima 1991-1993., Ljiljan, Sarajevo
- Dnevni list "Oslobođenje", 26. ožujka 1992: Sarajevo, str. 5
- Dnevni list "Slobodna Dalmacija" (Cutileirov plan), 20. ožujka 1992: Split, str. 8
- Dnevni list "Slobodna Dalmacija" (intervju sa Milenkom Brkićem), 23. kolovoza 1992: Split, str. 8-9
- Dnevni list "Slobodna Dalmacija", 26. ožujka 1992: Split, str. 4
- Džaja, Srećko M., 1992: Konfesionalnost i nacionalnost Bosne i Hercegovine, Svjetlost, Sarajevo
- Filandra, Šaćir, 1998: Bošnjačka politika u XX. Stoljeću, Sejtarija, Sarajevo
- Gelo, Jakov, Grizelj, Marinko, Akrap, Anđelko (priredili), 1995: Stanovništvo Bosne i Hercegovine – narodnosni sastav po naseljima. Republika Hrvatska – Državni zavod za statistiku, Zagreb
- Grafaenauer, Bogo, Perović, Dušan, Šidak, Jaroslav (redakcija), 1959: Historija naroda Jugoslavije (II), Školska knjiga, Zagreb
- Herceg, Nevenko, Tomić, Zoran, 1998: Izbori u Bosni i Hercegovini, Sveučilište u Mostaru / Centar za studije novinarstva, Mostar
- Holbrooke, Richard, 1998: Završiti rat, TDK Šahinpašić, Sarajevo
- Ivanović, Vesna, 2000: Raspad Jugoslavije i stvaranje Bosne i Hercegovine 1990-1995. (doktorski rad), Fakultet političkih znanosti – Zagreb, Zagreb
- Kasapović, Mirjana, 2005: Bosna i Hercegovina – podijeljeno društvo i nestabilna država, Politička kultura, Zagreb
- Krmpotić, Miroslav, Tomljanović, Ivo, Makovička, Emil (istražili i pripremili), 1998: Kronologija rata – Hrvatska i Bosna i Hercegovina 1989-1998., Hrvatski informativni centar, Zagreb
- Marić, Franjo, 1996: Pregled pučanstva Bosne i Hercegovine između 1879. i 1995. godine, Katehetski salezijanski centar, Zagreb
- Markešić, Ivan, 2004: Kako smo sačuvali Bosnu i Hercegovinu, HNVBiH / Synopsis, Zagreb / Sarajevo
- Marković, Brana, 2000: Jugoslovenska kriza i svet, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd
- Mažuran, Ive, 1998: Hrvati i Osmansko carstvo, Golden-marketing, Zagreb

- Owen, David, 1998: *Balkanska odiseja*, Hrvatska sveučilišna naklada : Hrvatski institut za povijest, Zagreb
- Sančević, Zdravko, 1998: *Pogled u Bosna*, Naprijed, Zagreb
- The Impact of the Devastation of Bosnia and Herzegovina, 2004: Međunarodni forum Bosna, Sarajevo, posredstvom Internet stranice: <http://www.ifbosna.org.ba/engleski/dokumenti/ostali/2877/index.html>
- Tjednik Dani (intervju sa Muhamedom Filipovićem), 01. ožujka 2002: Sarajevo, broj 246.
- Ustavi i ustavni zakoni, 1974: Informator, Zagreb
- Valenta, Anto, 1991: *Podjela Bosne i borba za cjelovitost*. HKD Napredak, Vitez
- Vudvord, Suzan, 1997: *Balkanska tragedija*, Filip Višnjić, Beograd

Saša Mrduljaš

*THE SIZE OF ETHNIC TERRITORIES IN BOSNIA AND
HERZEGOVINA (1991) AND THEIR DISTRIBUTION IN
ACCORDANCE WITH THE DAYTON PEACE AGREEMENT
(1995)*

Summary

Since mid 1991, in the context of structuring the ethnic relations and statuses in Bosnia and Herzegovina, a great attention is being devoted to the country's internal territorial division in accordance with the ethnic principle. The leadership of the three peoples in Bosnia and Herzegovina, appealing to the size of "their own" ethnic territories, formulated incompatible and extremely conflicting ethno-territorial demands. The Serbs claimed that two thirds of the country's territory should belong to them, the Croats demanded one third, and the Muslims/Bosniaks, being unable to articulate a project of a unitary state, demanded one half. After its initial involvement in the attempts to find a solution to the crisis in the country, at the beginning of February 1992, the international community supported a proposal for a federal arrangement where the federal units would be established according to the ethnic principle. However, since the international community rightly considered the existing demands as exaggerated, it tried to find an objective method to determine the size of the ethnic units in order to achieve a fair distribution of the country's territory. For that purpose, it used "the ethnic map" made on the basis of the numbers of each people in the existing administrative units – counties (*općine*). After the break out of the war (1992-95), the significance of that map would diminish in the subsequent peace plans and territorial

division that accompanied them. Still, most of the experts interested in the problems of Bosnia and Herzegovina consider the mentioned map, thanks to its initial popularisation by the international community, as an adequate basis for determining the size of the “ethnic units” according to which one should measure the ethno territorial divisions created by the war. Those views had their share of influence on the interethnic relation in the Bosnia and Herzegovina, on the internal geopolitical relations, and even on the aspect of international relations that was influenced by the war in Bosnia. The article claims that this map gives a wrong idea about the real size of the ethnic territories in the country. Thus, it was wrong to consider the map as an adequate “politically correct” basis in determining the ethno territorial units, and it is also wrong to use it as a standard by which one should measure the ethno territorial results of the war in Bosnia.

Key words: ethnic territories, Bosnia and Herzegovina, Serbs, Croats, Muslims/Bosniaks, ethno territorial divisions, ethnic principle, international community

Mailing address: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Centar Split, Poljana kraljice Jelene 1/1, HR 21 000 Split.
E-mail: Sasa.Mrduljas@pilar.hr